

Козак П.Я.

кандидат наук з богослов'я,
викладач кафедри богослов'я

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого

Деркачова О.С.

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української літератури
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОКСОЛОГІЇ ДОГМАТУ ВОПЛОЧЕННЯ: ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ТА ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ КОЛЯДКАХ

Анотація. У статті розглянуто освітній потенціал українських різдвяних колядок у контексті осмислення доксології догмату Воплочення. Проаналізовано особливості відтворення євангельського сюжету народження Ісуса Христа у цих текстах, а також їхню роль у популяризації основних положень догмату. Доведено, що колядки виступають своєрідною формою народного богослов'я, тому можуть ефективно використовуватися в освітньому процесі як засіб ознайомлення здобувачів освіти з біблійними сюжетами, народною культурою та духовною спадщиною українського народу.

Ключові слова: догмат Воплочення, духовність, християнська етика, освітній потенціал, фольклор, різдвяна колядка, поетика твору

Kozak P., Derkachova O. The educational potential of the doctrine of the incarnation: the development of spirituality and Christian ethics in Ukrainian Christmas carols. The article deals with the educational potential of Ukrainian Christmas carols in the context of interpreting the doxology of the dogma of the Incarnation. The study analyzes the peculiarities of representing the evangelic narrative of the birth of Jesus Christ in these texts and their role in popularizing the fundamental principles of the dogma. It is demonstrated that Christmas carols function as a specific form of folk theology and therefore can be effectively used in the educational process as a means of introducing students to biblical narratives, folk culture, and the spiritual heritage of the Ukrainian people.

Key words: dogma of the Incarnation, spirituality, Christian ethics, educational potential, folklore, Christmas carol, poetics of the text.

Українські різдвяні колядки є важливою складовою нашої традиції та культури, в якій поєднуються богословські ідеї та цінності українського

народу. Потенціал колядок важко переоцінити і в морально-етичному вихованні, і патріотичному, і трудовому та екологічному, а також у формуванні соціокультурної компетентності. Чимало колядок містять побажання миру, добра, родинної злагоди, волі Україні. Також через колядки можливе знайомство з елементами нашої традиційної культури, що допомагає здобувачам освіти відчувати тяглість української фольклорної традиції, міжпоколіннєвий зв'язок, власну ідентичність і приналежність до українського народу. Проте освітній потенціал колядок полягає не лише у цьому. У їхніх текстах відтворено догмат Воплочення Божого Сина, а також здійснено переказ біблійного сюжету народження Ісуса. Через образну мову ці тексти знайомлять нас з основними християнськими уявленнями про Воплочення Бога, виступаючи своєрідною формою популярного богослов'я, доступного для найменшого реципієнта.

Як правило, коли ми говоримо про колядки, ми говоримо про них у світлі фольклорної традиції та формуванні відповідних пам'яттєвих кодів, проте особливу цінність колядки мають саме у контексті осмислення доксологічного виміру догмату Воплочення, адже у різдвяній народній поезії доміантним є радісне словослов'я народження Христа та усвідомлення величі події сходження Бога у світ людини, коли Слово стається Тілом. Потреба наукового осмислення освітнього потенціалу українських різдвяних колядок у взаємозв'язку з їхнім богословським і доксологічним змістом зумовила **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті – вивчення освітнього потенціалу українських колядок як особливого культурного тексту крізь призму догмату Воплочення.

Виклад основного матеріалу. Українські різдвяні колядки належать до тих унікальних явищ народної культури, в яких переплітаються релігійний досвід, народно-поетична традиція та суспільна обрядова практика. Як зазначав В. Зінько, це «різдвяні пісні, які прийшли до нас ще з передхристиянських часів, але мудрі місіонери нашого народу їх не знищили, навпаки вони ужили ці колядки на прославу Сонця Правди-Христа Бога нашого» [4, с. 12]. І. Франко запропонував розмежовувати **колядки** та **коляди**. Перша – різдвяна пісня світського змісту, друга – церковно-релігійний твір із яскраво вираженим догматом Воплочення: «Коляда церковна є далеко більше строгою і поздержливою, коли ходить о реалістичне малювання деталей... і тільки де-не-де проскочить дві-три побутові рисочки» [8, с. 21]. Т. Длінна, розглядає особливості використання українських християнських колядок як джерело для вивчення народної релігійності і робить висновки, що «українцям властива розвинута християнська ідентичність, яка відображається у народному богослов'ї, що має христоцентричний характер» [3, с. 219]. Вивчення пісенного фольклору розширяє загальний і музичний кругозір,

прищеплює любов до рідного слова, рідної землі, збагачує знаннями про культуру, звичаї, традиції, філософію, світогляд народу [5, с. 338].

Колядки є доступною формою передачі богословських ідей, адже у чималій їх кількості відтворено основні елементи євангельської історії: народження Ісуса у Вифліємі, благовістя ангелів, поклоніння пастухів і мудреців, радість, що Бог прийшов до нас, і віра в спасіння світу:

*Небо і Земля нині торжествують.
Ангели й люди весело празнують.
Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царіє вітають,
Поклін віддають, пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають [7, с. 49].*

Форма нарації дозволяє поєднати суворий богословський канон із живим народним досвідом, висвітлюючи, як абстрактні етичні норми стають близькими людині через пісню. Вона робить цю історію зрозумілою та емоційно близькою будь-якому українцю, адже поряд із прославленням Божого Дитятка звучать побажання миру, достатку, добробуту сім'ї, українській спільноті, нашій державі:

*Даруй літа щасливії
Сего дому господарю.
Сего дому господарю
І сій господині,
Даруй літа щасливії
Нашій славній Україні [7, с. 57].*

У сучасному освітньому просторі пошук ефективних засобів духовного виховання є пріоритетним. Українська колядка – це не лише фольклорний жанр, а унікальне «народне богослов'я», яке в доступній формі транслює складні християнські істини. Через поетичне слово вона формує моральний кодекс особистості, базуючись на євангельських ідеалах.

Таким чином, колядки і коляди є таким освітнім ресурсом, що поєднує богословський, культурний і виховний виміри, а дослідження їхнього потенціалу дозволяє глибше осмислити роль різдвяної народної поезії у формуванні духовної культури українця.

Народження Ісуса – найважливіша подія християнства, а також ключовий момент християнської віри: «Бог стає людиною, універсальна досконалість з'являється в індивідуальній і обмеженій постаті Ісуса з

Назарету. Ісус Христос є конкретним утіленням універсального» [1, с. 112]. У церковних колядках відображена історія поневірян Святої родини, народження Ісуса, а також шлях волхвів, які віддають шану народженому Богу. «Ісус не народився і не з'явився десь у міфі. Він належить до очно датованого часу і географічно точно означеного простору: універсальне і конкретне збігаються. У Ньому ввійшло у світ Слово, творче начало всіх речей. Вічне Слово стало людиною, а до цього додається контекст місця і часу. До цієї конкретної реальності прив'язана віра...» [6, с. 60].

Ці колядки якнайточніше передають догмат Воплочення, фактично дублюючи Євангельську розповідь. Доксологічна структура колядки така: поєднання вічності Бога та його народження у часі, проголошення сотеріологічної мети, кенозис, христологічне проголошення, космічне свідчення Воплочення: ангели, пастирі, мудреці, тварини; визнання Богородиці тією, через яку здійснилося Воплочення, визнання Божественності Христа іншими, охорона та опіка Божого промислу: Бог провадить святу родину. Таким чином, колядки виконують важливі функції догмату Воплочення, славослов'я, а також залучення всіх до поклоніння. Воплочення – радісна подія вселенського масштабу, що змінює та освітлює весь світ («*Нова радість стала, Яка не бувала*»). Також Різдво тлумачиться як джерело національної надії на порятунок, а благословення проситься для українського народу. Таким чином, колядки прославляють Бога, сповідують віру у Воплочення, а також трансформують славослов'я на молитву за Україну.

Важливу роль у сучасному культурному житті українців відіграють також колядки народні, що з прадавніх часів становили окрему групу величальних пісень, які виконувалися під час зимових свят, зокрема найголовнішого – зимового сонцевороту. Саме ці пісні і почали називати колядами або колядками. З приходом християнства обряд колядування був перенесений на різдвяні свята. Так, архаїчні мотиви, образи, символи почали переплітатися з біблійними (народження Ісуса, прихід Бога на землю). Євангельська легенда перепліталася з елементами календаря, обрядові та величальні мотиви потрапляли в легендарні теми. З християнізацією колядок і надалі залишається їхнє головне призначення: звеличення тих людей, до кого вони звернені, і забезпечення їм щасливого, багатого життя і доброго здоров'я:

*Ой, встань, господарю, та й виходи з хати,
Та встань, брате, разом з нами заколядувати!
Заколядувати, Христа прославляти,
І в Ісуса родженного доленьки благати.
Дай, Боже, прожити, скруту перебути,
А про лихо і про злидні не знати, забути.*

*Дай, Боже, діждати з діточок потіхи,
Хай все добре припливає до рідної стріхи* [7, с. 116].

Висновки. Українська колядка є дзеркалом, у якому відбивається тисячолітній досвід української духовності. Використання її дозволяє виховувати не просто «знавця традицій», а духовно зрілу особистість, здатну до співчуття, вдячності та служіння ближньому. Як зазначав о. Марко Дирда, «глибока релігійність нашого народу створила впродовж довгих століть прегарну поетичну літературу, що в ній виявила ніжність душі народу та її велику любов до Бога Спасителя, народженого Христа. Її зміст натхнув український нарід змалювати її красу в народніх мельодіях. Ці мельодії українських різдвяних коляд і щедрівок впроваджують душу нашого народу в захват, в чужинців збуджують подив до українського релігійно-народного багатства і мистецтва» [7, с. 5]. У їхніх текстах відображено головні положення догмату Воплочення: прихід Бога у світ людей та сенс спасіння. Через образність, символіку, емоційність, театралізованість маємо у колядках доксологічне проголошення цієї надважливої події, а богословська істина стає зрозумілою і близькою. Українські колядки можна розглядати як цілісний богословсько-культурний текст, у якому доксологія догмату Воплочення подано ґрунтовно, глибоко і водночас доступно. Таким чином, звернення до такої фольклорної спадщини українського народу допомагає не лише зберегти національну традицію, а й сприяє глибшому осмисленню народження Христа, розуміння приходу Бога на землю, а також утвердитися у вірі на спасіння.

Література

1. Валльнер К. Й. Який є Бог? Львів: Галицька видавнича спілка, 2022. 216 с.
2. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 4. Кн. 2. К., 1994. С. 134–178.
3. Длінна Т. Українські християнські колядки як джерело дослідження народної релігійності. *Матеріали до української етнології: зб. наук. пр. К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України*. 2014. Вип. 13(16). С. 218–222.
4. Зінько В. Педагогія у змісті колядок. *Світло*. 2002. Ч. 1. С. 12–13.
5. Кобилецька Л. Потенціал українського пісенного фольклору у вихованні дошкільників. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 78. С. 336–339.
6. Рацінгер Й. Ісус з Назарету. Жовква: Місіонер, 2013. 116 с.
7. Українські коляди. *Упоряд. о. Марко Дирда*. Торонто, 1950. 167 с.
8. Франко І. Наші коляди. *Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах*. Т. 28. Київ: Наукова думка, 1980. С. 7–41.